

Z Mojco Pokrajculjo v šolsko knjižnico

With Mojca Pokrajculja to the School Library

Danica Zupančič Pavlič

Izvleček

Prispevek prinaša opis pouka književnosti v prvem razredu na primeru slovenske ljudske pravljice *Mojca Pokrajculja*. Uvodoma so podana teoretična izhodišča za izvedbo ure s pomočjo učne priprave ter podrobnejši opis poteka. Na sam pouk in utrjevanje pravljice pomembno vpliva tudi pouk v knjižnici, kjer knjižničar dopolni in obogati proces s knjižnimi izdajami ter učnimi pripomočki za boljšo predstavbo vsakega učenca. Prispevku je dodan tudi učni list, s katerim prvošolci utrdijo znanje.

Ključne besede

ljudska pravljica, slovenščina, branje, šolska knjižnica, knjižnično gradivo

UDK 027.8:398.5

Abstract

The article describes first-grade literature class on the example of the folk tale *Mojca Pokrajculja*. The introduction includes the theoretical premises for the implementation of the class with preparation work and a more detailed description of the class. Learning in the library also adds, in an important way, to the implementation of the class and enhances the knowledge about the folk tale, as the school librarian complements and enriches the process with books and learning tools for a better illustration. Attached is also a worksheet, with which the first-graders can review their knowledge.

Keywords

folk tale, Slovenian Language, reading, school library, library material

UVOD

Ideja za pisanje prispevka se je porodila ob pripravljanju na učno uro. V prispevku bom predstavila teoretična izhodišča (na podlagi učnega načrta) za pouk slovenščine, natančneje učno enoto s področja književnosti, kjer

smo s prvošolci obravnavali ljudsko pravljico *Mojca Pokrajculjo* ter uro povezali s poukom v šolski knjižnici. Ker pouk v knjižnici oz. pouk knjižničnega informacijskega znanja (KIZ) po programu spada v razširjen program osnovne šole, ni samostojen predmet, saj v načrtu zajema

Otrok, ki s pomočjo slikanic dela prve korake v svet književnosti, se seznaja z zapletenim in za kasnejše sodelovanje v družbi nujnim glasovno-znakovnim sistemom.

znanja in spretnosti, ki jih učenci usvajajo tekom svojega devetletnega šolanja. Zato vsako šolsko leto v knjižnici načrtujemo do 4 ure pouka s knjižničarjem. V nadaljevanju bo podrobneje opisan potek pouka.

UČNA PRIPRAVA

V učnem načrtu za slovenščino (2018) so za književnost v prvem razredu med drugim zapisani operativni cilji: da se učenci pri poslušanju književnih besedil primerno odzivajo; da izražajo in primerjajo svoje doživljanje, čustva, predstave in misli, ki se jim vzbudijo pri poslušanju; ob ponovnem poslušanju zaznavajo sprva preslišane sestavine; poglobljajo prvotno razumevanje in doživljanje ter izražajo mnenje o besedilu (predvsem govorno); predstavljajo razloge, zaradi katerih se jim kaj v umetnostnem besedilu zdi pomembno (npr. dogodek, oseba ipd.).

Slikanice in ilustracije so v prvem vzgojno-izobraževalnem obdobju zelo pomembne. »Otrok, ki s pomočjo slikanic dela prve korake v svet književnosti, se seznaja z zapletenim in za kasnejše sodelovanje v družbi nujnim glasovno-znakovnim sistemom; srečuje se z različnimi, a bolj ali manj ustaljenimi pripovednimi načini in spoznava dogovorjene pristope k vizualnemu upodabljanju sveta« (Rot Gabrovec, 2003, str. 99). Obravnavi pravljice namenim dve do tri pedagoške ure, odvisno od generacije in sposobnosti učencev, eno od teh ur občasno izvedemo v šolski knjižnici, po predhodnem dogovoru s knjižničarjem.

Zastavljeni cilji, ki jih načrtujem:

- učenci poslušajo in doživljajo interpretativno prebrano pravljico,
- prepoznajo značajske lastnosti književnih oseb,
- razvijajo sposobnost razumevanja motivov za ravnanje književnih oseb,
- razvijajo zmožnost identifikacije s književno osebo,
- v mislih oblikujejo domišljijsko-čutno predstavo književnega prostora.

Za doseganje ciljev uporabljam naslednje učne metode:

- verbalno tekstualna: razlaga, razgovor, pripovedovanje, poslušanje, branje, pisanje, opazovanje,
- demonstrativno ilustracijska: prikazovanje oz. demonstracija,
- izkustveno učenje: igra, praktično delo.

Učne oblike pri pouku: frontalna, individualna in skupinska.

Učni pripomočki/sredstva: knjiga Mojca Pokrajculja, učni list.

Branje je pomembno, zato moramo prvošolcem veliko brati. Na začetku šolskega leta večina učencev že pozna večino velikih tiskanih črk in znajo prebrati le svoje ime. Le redki že poznajo in berejo slikanice z velikimi tiskanimi črkami. Zato je zelo pomembno, da jih pri pouku, pri dejavnostih, v jutranjem krogu ali za nagrado navajamo na poslušanje pravljic. Kaj pa pravzaprav je pravljica? Definicijo besede, ki jo dodam v učno pripravo, izpišem iz *Slovarja slovenskega knjižnega jezika*, in sicer da je pravljica »pripoved, v kateri se dogajajo neverjetne, samo v domišljiji mogoče stvari in v kateri navadno zmaga dobro« (SSKJ, 1994, str. 969). Vendar pa prvošolcev ne obremenjujem z zahtevnimi ter natančnimi definicijami (to je cilj višjih razredov, kjer se poglobljajo v pravljice, pripovedke ...), temveč jim le razložim, da gre za izmišljeno zgodbo.

POUK V RAZREDU

Uvodoma začnem z motivacijo tako, da učence povprašam, če vedo, kaj je to sladkosnednost in kdo je sladkosneden. Po kratkem pogovoru omenim tudi zvijačnost (zvitost oz. pretnost). Razvijamo pogovor in se pogovorimo o sladkarijah z naslednjimi podvprašanji:

- Katere sladkarije imaš najraje in zakaj?
- Koliko najljubših sladkarij lahko pojeste naenkrat?
- Ali sami pojeste vse sladkarije ali jih s kom delite (z družino, prijatelji ...)?

- Ali imate doma sladkarije/priboljške kje skrite oz. pospravljene in jih starši razdelijo za nagrado? Kje jih imate skrite? Ali kdaj brskate za sladkarijami?
- In kaj se zgodi, kadar se prenajeste sladkarij?

Po dinamičnem pogovoru učence vprašam, če poznajo kakšno zgodbo ali pravljico o sladkarijah? Pogovor napeljem v smeri najave pravljice, ki jo bomo obravnavali. Povem jim, da bodo v nadaljevanju slišali slovensko ljudsko pravljico, v kateri bodo spoznali nekoga, ki je zelo sladkosneden. Preden na i-tabli pokažem odlomek pravljice, učencem naročim, naj se udobno namestijo za poslušanje pravljice. Vsak vzame svojo blazinicco ter prisede v krog. Pokažem jim naslovnico pravljice, povem naslov Mojca Pokrajculja ter razložim, kaj pomeni koroška pravljica (uporabim izdajo Mladinske knjige, s čudovitimi ilustracijami Marjana Mančka). »Dobra ilustracija pomaga otroku pri predstavljanju in poglobljenem doživljanju literarnega besedila, buri mu domišljijo, zaposluje razum in čustva ter ga s tem notranje bogati« (Karim, 2003, str. 133). Pravljico preberem ob prikazovanju ilustracij ter spremljam reakcije učencev, ki zavzeto poslušajo pravljico in jo doživljajo. Po prebrani pravljici si vzamemo čustveni odmor, da lahko svoja doživetja in čustva poglobijo ter si ustvarijo vtise o slišnem. Zatem je na vrsti interpretacija. Preden zastavim vprašanja, podam navodilo, naj odgovarjajo z dvigom rok. Vnaprej imam pripravljena vprašanja,¹ s pomočjo katerih ponovimo književne osebe in književni prostor. Začnem z vprašanji o osebah:

- Kdo je našel krajcar?
- Kdo si je kupil piskrček in se vanj preselil?

1 Vprašanja so povezana z besedilom izdaje knjige *Mojca Pokrajculja*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1999 (5. natis). Skozi leta sem ugotovila, da obstaja več različnih zapisov, saj gre za ljudsko pravljico, v kateri nastopajo tudi različne živali. Da ne nastane zmeda, vsakič uporabim omenjeno verzijo pravljice.

- Kakšna je bila Mojca Pokrajculja?
- Katere živali so iskale dom pri Mojci Pokrajculji?
- Zakaj so ga iskale?
- Kaj so bile živali po poklicu?
- Kakšna je bila lisica?
- Jo je zares bolel trebuh?
- Je bilo njeno ravnanje primerno?
- Zakaj je tako ravnala?
- Kateremu liku iz pravljice bi bili radi podobni? Zakaj?

Nato sledijo vprašanja o književnem prostoru:

- Kje se je pravljica dogajala?
- Kako si ta prostor predstavljate?

Nato sledi obnova vsebine pravljice. Določim prvega učenca/-ko, ki začne s pripovedovanjem vsebine, naslednji učenec nadaljuje ... Po potrebi učence spodbujam oziroma s pomožnimi vprašanji pomagam usmerjati potek obnove. Zatem sledi dramatizacija pravljice. Podam navodilo: »Zaigrali boste pravljico. Razdelili se boste v skupine po šest učencev. V skupini si razdelite vloge. Dogovorite se, kako boste pravljico zaigrali.« Skupine se predstavijo. Nagradim jih s pohvalo.

Pred navodili za domačo nalogo (ilustracija najljubšega prizora) še omenim, da se bo pouk o pravljici nadaljeval prihodnji dan v šolski knjižnici.

POUK V KNJIŽNICI

Pred začetkom vsakega šolskega leta učiteljice s knjižničarjem načrtujemo in uskladimo možnosti za načrtovanje pouka v knjižnici, saj ima izdelan okvirni načrt (medpredmetno povezovanje posameznih predmetov in knjižnično informacijskega znanja), ki se vsako leto prilagodi na generacijo. »Knjižnična informacijska znanja zajemajo vse prvine informacijske pismenosti

Informacijska pismenost je sposobnost pridobiti, vrednotiti in uporabiti informacije iz različnih virov.

s poudarkom na uporabi knjižnice in z njeno pomočjo dosegljivih informacijah. Informacijska pismenost je sposobnost pridobiti, vrednotiti in uporabiti informacije iz različnih virov. Je razširjen koncept tradicionalne pismenosti, ker se veže na uporabo kateregakoli sistema znakov in vključuje razumevanje in ustvarjalno rabo informacij, posredovanih tudi s sodobno tehnologijo, sodobnimi računalniškimi in komunikacijskimi viri» (Sušec, 2005, str. 5). Skozi vseh devet let šolanja se vsi skupaj na šoli trudimo, da bi z različnimi metodami, tehnikami in poukom učence opismenili ter jih usposobili za samostojno branje, učenje in uporabo knjižnice. Tudi v tem šolskem letu so prvošolci že bili v knjižnici pri pouku KIZ, zato jo poznajo in vedo, kako se obnašati. Tokratni pouk pa je bil vezan na vsebino, pravljičo in ne toliko na knjižnico kot prostor.

Med cilji KIZ za prvi razred, ki si jih zastavimo pri uri slovenščine v knjižnici, kjer obravnavamo ljudsko pravljičo Mojca Pokrajculja, so:

- učenci se seznajajo z vsemi vrstami knjižničnega gradiva (knjiga – slikanica in CD),
- prisluhnejo pravljiči v knjižničnem okolju,
- doživljajo estetsko ugodje ob knjižničarjevem branju ali pripovedovanju,
- vsebine podoživljajo z ilustracijami v knjigah ter se navajajo na poslušanje.

Ko so se učenci v čitalnici posedli, je knjižničar začel z uvodno motivacijo. Najprej je pokazal naslovnico pravljiče, ki so jo učenci že videli v razredu. Nato je pokazal še druge, različne izdaje (knjižne in neknjižne), ki jih hrani naša knjižnica. Nato je povprašal učence, če poznajo vsebino, in so pritrdili. Vprašal jih je tudi, če opazijo kakšno razliko med slikanicami, ki jih je imel v rokah. Učenci so naštevati vse po vrsti od velikosti knjige, barve, slik, črk oz. napisov, ki so jih videli, do nalepk. Po kratkem pogovoru je knjižničar pohvalil izkazano znanje ter skupaj z učenci obnovil vsebino pravljiče (ni je prebral, saj so zgodbo slišali

prejšnjo uro v razredu). Ob obnovi je opozoril na krajcar in še nekatere pomembne elemente pravljiče, ki jih je skupaj z učenci obnovil in razrešil (njihovo pozornost je usmeril na mize, kjer so imele skupine pripravljene kartončke z ilustracijami iz pravljiče, s katerimi so si lahko pomagali obnoviti pravljičo).

Slika 1 a, b in c: Knjižničar je učencem pokazal različne izdaje pravljiče (v povezavi z odlomkom v berilu). Na srednji fotografiji so različne izdaje tiskane slikanice ter CD-ji, ki jih knjižničar pripravi, da si jih učenci lahko pobliže ogledajo. Spodnja pa prikazuje pravljičo, ki je bila izdana v slovenskem znakovnem jeziku.

Največ pozornosti so učenci namenili tablici, ki jo zadnja leta uporabljamo pri delu za prikaz in približevanje literature učencem. Knjižničar ima poleg drugih literarnih del na tablici naloženo tudi pravljico Mojca Pokrajculja.² Tablico je podal v roke učencem. Še posebno fantje so radi rokovali s tablico ter jo skušali uporabiti, vsaj prelistati in pogledati ilustracije. Hkrati so videli tudi e-bralnik, na katerem se nahaja pravljica, vendar e-bralnik jim ni bil tako zanimiv.³ Malo zatem je knjižničar s pomočjo računalnika predvajal še kratek odlomek uglasbene pravljice, da so učenci tudi slišali, kako zveni burja, ki brije okrog piskrčka. Zadnji prikaz pa je bil namenjen slikanici, kjer je pravljica podkrepljena tudi s slovenskim znakovnim jezikom (*Mojca Pokrajculja*, 2011). Učenci so spoznali različne izdaje pravljice, da jo lahko prebere, pogleda in sliši prav vsak. Ker prvošolci še ne berejo, je knjižničar večkrat za različne ure pouka pripravil in narisal učne liste ali kakšno pobarvanko, in tudi za to pravljico je na moja zastavljena vprašanja ilustriral dele odgovorov, ki so jih morali učenci (ob dodatni razlagi) razrešiti. Pred koncem ure je njihovo pozornost preusmeril še k i-tabli, kjer je pokazal tudi starejše naslovnice pravljice, ki jih hranijo druge knjižnice, ter dve fotografiji različnih lutkovnih predstav. Preden smo se vrnili v razred, je vse skupaj povabil, naj pridejo v knjižnico še kdaj na zanimivo učno uro, po knjigo, na druženje ali igranje namiznih iger.

SKLEP

V prispevku je bil predstavljen pouk književnosti pri slovenščini v prvem razredu, kjer se obravnava ljudsko pravljico ter se pouk izvede tudi v knjižnici. Vsakič, ko poučujem v prvem razredu, z veseljem prebiram pravljico, ki govori o sladkosnednosti in živalih, ki imajo tudi človeške lastnosti in poklice. Ob pravljici se

- 2 Učenci so rokovali tudi s tabličnim računalnikom in e-bralnikom, s katerima lahko dostopajo do spletne verzije (za prikaz, naloženo tudi na e-bralnik in tablični računalnik za primerjavo in prikaz: <http://www.epravljice.si/mojca-pokrajculja.html>).
- 3 Med pogovorom in evalvacijo sva s knjižničarjem ugotavljala, zakaj je bilo tako – mogoče zaradi črno belega ekrana, majhnosti, tipk ...

Slika 2 a, b in c: Na prvi fotografiji so izdelani kartončki z ilustracijami pravljice, s pomočjo katerih učenci ponovijo vsebino, književne osebe, potek pravljice. Na srednji fotografiji pa je učenec prelistal e-knjigo, enega izmed zapisov pravljice, ki se lahko berejo s pomočjo tabličnega računalnika. Tretja slika prikazuje reševanje učnega lista.

Pomembno je, da učenci na področju književnosti, umetnostnih besedil in pravlji v prvem razredu dosežejo vsaj nekatere standarde znanja, ki so zapisani v učnem načrtu.

z učenci pogovorim, kaj je prav in kaj ne, kako bi posameznik reagiral v določeni situaciji, kako se počutijo ob določenih situacijah (krivica) in ali se znajo poistovetiti z določenimi liki v pravljici.

Nekajkrat se je že zgodilo, da so učenci naleteli na neznane besede in jih je bilo treba razložiti (npr. krajcar⁴ – kaj to je, kako je videti, zakaj krajcar in ne kovanec ali denar ...) ... Vsakič znova me preseneti radovednost učencev in hkrati tudi nepoznavanje besed, ki se nam učiteljem med pisanjem učne priprave zdijo samoumevne.

Pomembno je, da učenci na področju književnosti, umetnostnih besedil in pravlji v prvem razredu dosežejo vsaj nekatere standarde znanja, ki so zapisani v učnem načrtu, med drugim:

- zmožnost doživljanja, razumevanja in vrednotenja umetnostnih besedil pokažejo tako, da povejo, o čem govori prebrano umetnostno besedilo (podrobno povzame njegovo vsebino); povejo, kdo so glavne književne osebe in kakšna je njihova vloga

4 Uvodna motivacija in neznane besede. *Slovar slovenskega knjižnega jezika* (1994) opredeli krajcar kot »kovanec z vrednostjo ene stotine goldinarja«, vendar je takšna podrobna razlaga za učence še prezahtevna, zato sem jim razložila, da gre za denar, kovanec zelo male vrednosti, kot bi danes rekli, da gre za cent.

v besedilu; povejo, kje in kdaj se zgodba dogaja, in povejo, zakaj se je kaj zgodilo.

- zmožnost predstavljanja književne osebe, vživljanja vanjo, poistovetenja z njo in privzemanja njene vloge pokažejo tako, da: sodelujejo v skupinski dramatizaciji proznega in pesemskega besedila; poimenujejo izbrano književno osebo; govorno ali pisno izrazijo domišljjsko predstavo književne osebe; označijo književno osebo s posebej oblikovano govorico; razložijo, zakaj je književna oseba kaj storila.
- zmožnost doživljanja in razumevanja književnega prostora in časa pokažejo tako, da ubesedijo svojo predstavo dogajalnega prostora – pri tem dopolnijo avtorjev »opis« s svojo domišljijo; ubesedijo svojo domišljjsko predstavo dogajalnega prostora; ubesedijo svojo predstavo dogajalnega časa – pri tem dopolnijo avtorjev opis s svojo izkušnjo in prepoznajo dogajalni čas (nekoč – danes).

Zelo pomembno je tudi, da je na šoli primerno opremljena knjižnica in knjižničar, ki skrbi za zbirko knjig, odprtost knjižnice in ki zna sodelovati z učiteljem pri pripravi pouka in vseh ostalih dejavnosti in s tem učencem nudi podporo in jih navaja za vseživljenjsko branje ter uporabo storitev knjižnice. ●

Literatura

- Karim, S. (2003). Knjiga in njene likovne spodbude. V: *Beremo skupaj: priročnik za spodbujanje branja*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Lili in Bine 1. *Berilo v prvem razredu osnovne šole* (2016). Ljubljana: Rokus Klett.
- Mojca Pokrajculja (1999). Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Mojca Pokrajculja: *koroška ljudska pripovedka v slovenskem znakovnem jeziku* (2011). Ljubljana: Zveza društev gluhih in naglušnih Slovenije.
- Mojca Pokrajculja (2011). Dostopno na: <http://www.epravljice.si/mojca-pokrajculja.html> (6. 5. 2020).
- Rot Gabrovec, V. (2003). Branje podob. V: *Beremo skupaj: priročnik za spodbujanje branja*. Ljubljana:

Mladinska knjiga.

Slovar slovenskega knjižnega jezika (1994). Ljubljana: DZS.

Sušec, Z., Žumer, F. (2005). *Knjižnična informacijska znanja: program osnovnošolskega izobraževanja: cilji in vsebine*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Zavod RS za šolstvo.

Učni načrt. Program osnovna šola. Slovenščina [Elektronski vir] (2018). Ljubljana: Republika Slovenija, Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport, Zavod Republike Slovenije za šolstvo. Dostopno na: https://www.gov.si/assets/ministrstva/MIZS/Dokumenti/Osnovna-sola/Ucni-načrti/obvezni/UN_slovenscina.pdf (6. 5. 2020).

PRILOGA: UČNI LIST

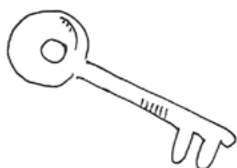

UČNI LIST – MOJCA POKRAJČULJA

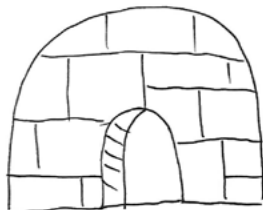
1. OBKROŽI OSEBO, PO KATERI IMA PRAVLJICA NASLOV.

2. KAJ JE NAŠLA MOJCA POKRAJČULJA, KO JE POMETALA?

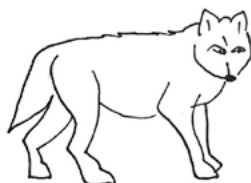

3. OBKROŽI BIVALIŠČE, KJER SE JE PRAVLJICA DOGAJALA.

4. Z ZELENO BARVO OBKROŽI ŽIVALI, KI NASTOPAJO V PRAVLJICI.

5. OBKROŽI TISTEGA, KI JE POLIZAL MED.

DANICA ZUPANČIČ PAVLIČ je profesorica razrednega pouka na OŠ Prule.

Naslov: Osnovna šola Prule, Prule 13, 1000 Ljubljana

E-naslov: d.zupancic123@gmail.com